

CAPITOLUL I

NOȚIUNI INTRODUCATIVE DESPRE FAMILIE ȘI DREPTUL FAMILIEI

I. Dispoziții legale din Codul Civil

Cartea a II-a. Despre familie

Titlul I. Dispoziții generale

Art. 258. Familia. (1) Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea acestora, precum și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea și educarea copiilor lor.

(2) Familia are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului.

(3) Statul este obligat să sprijine, prin măsuri economice și sociale, încheierea căsătoriei, precum și dezvoltarea și consolidarea familiei.

(4) În sensul prezentului cod, prin soți se înțelege bărbatul și femeia uniți prin căsătorie.

Art. 259. Căsătoria. (1) Căsătoria este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii.

(2) Bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători în scopul de a întemeia o familie.

(3) Celebrarea religioasă a căsătoriei poate fi făcută numai după încheierea căsătoriei civile.

(4) Condițiile de încheiere și cauzele de nulitate ale căsătoriei se stabilesc prin prezentul cod.

(5) Căsătoria încetează prin decesul sau prin declararea judecătorească a morții unuia dintre soți.

(6) Căsătoria poate fi desfăcută prin divorț, în condițiile legii.

Art. 260. Egalitatea în drepturi a copiilor. Copiii din afara căsătoriei sunt egali în fața legii cu cei din căsătorie, precum și cu cei adoptați.

Art. 261. Îndatorirea părinților. Părinții sunt cei care au, în primul rând, îndatorirea de creștere și educare a copiilor lor minori.

Art. 262. Relațiile dintre părinți și copii. (1) Copilul nu poate fi separat de părinții săi fără încuviințarea acestora, cu excepția cazurilor prevăzute de lege.

(2) Copilul care nu locuiește la părinții săi sau, după caz, la unul dintre ei are dreptul de a avea legături personale cu aceștia. Exercițiul acestui drept nu poate fi limitat decât în condițiile prevăzute de lege, pentru motive temeinice, luând în considerare interesul superior al copilului.

Art. 263. Principiul interesului superior al copilului. (1) Orice măsură privitoare la copil, indiferent de autorul ei, trebuie să fie luată cu respectarea interesului superior al copilului.

(2) Pentru rezolvarea cererilor care se referă la copii, autoritățile competente sunt datorate să dea toate îndrumările necesare pentru ca părțile să recurgă la metodele de soluționare a conflictelor pe cale amiabilă.

(3) Procedurile referitoare la relațiile dintre părinți și copii trebuie să garanteze că dorințele și interesele părinților referitoare la copii pot fi aduse la cunoștința autorităților și că acestea țin cont de ele în hotărârile pe care le iau.

(4) Procedurile privitoare la copii trebuie să se desfășoare într-un timp rezonabil, astfel încât interesul superior al copilului și relațiile de familie să nu fie afectate.

(5) În sensul prevederilor legale privind protecția copilului, prin copil se înțelege persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani și nici nu a dobândit capacitatea deplină de exercițiu, potrivit legii.

Art. 264. Ascultarea copilului. (1) În procedurile administrative sau judiciare care îl privesc, ascultarea copilului care a împlinit vârsta de 10 ani este obligatorie. Cu toate acestea, poate fi ascultat și copilul care nu a împlinit vârsta de 10 ani, dacă autoritatea competentă consideră că acest lucru este necesar pentru soluționarea cauzei.

(2) Dreptul de a fi ascultat presupune posibilitatea copilului de a cere și a primi orice informație, potrivit cu vârsta sa, de a-și exprima opinia și

de a fi informat asupra consecințelor pe care le poate avea aceasta, dacă este respectată, precum și asupra consecințelor oricărei decizii care îl privește.

(3) Orice copil poate cere să fie ascultat, potrivit prevederilor alin. (1) și (2). Respingerea cererii de către autoritatea competentă trebuie motivată.

(4) Opiniile copilului ascultat vor fi luate în considerare în raport cu vârsta și cu gradul său de maturitate.

(5) Dispozițiile legale speciale privind consimțământul sau prezența copilului, în procedurile care îl privesc, precum și prevederile referitoare la desemnarea de către instanță a unui reprezentant în caz de conflict de interese rămân aplicabile.

Art. 265. Instanța competentă. Toate măsurile date prin prezenta carte în competența instanței judecătorești, toate litigiile privind aplicarea dispozițiilor prezentei cărți, precum și măsurile de ocrotire a copilului prevăzute în legi speciale sunt de competența instanței de tutelă. Dispozițiile art. 107 sunt aplicabile în mod corespunzător.

II. Noțiuni despre familie și funcțiile acesteia

1. *Noțiunea de familie și reglementarea relațiilor de familie*

Normele juridice care reglementează familia și relațiile de familie sunt cuprinse în Cartea a II-a „*Despre familie*”, art. 258-534 din Codul civil, adoptat în anul 2011.

Deși legiuitorul român a evitat să definească noțiunea de „*familie*”, acest termen îl regăsim atât în cuprinsul Codului civil adoptat în anul 2011, cât și în alte reglementări interne și internaționale prin care se protejează și se consolidează familia și viața de familie.

Astfel, atât art. 16 pct.3 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, cât și art. 23 pct.1) din Pactul internațional din 16 decembrie 1966 cu privire la drepturile civile și politice statuează că „familia constituie elementul natural și fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului”.

Totodată, în art. 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale se consacră dreptul omului la viața privată și de familie, precum și dreptul de a se căsători. În același sens, sunt și dispozițiile art. 9 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene potrivit căroră „Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie sunt garantate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestor drepturi”.

În dreptul intern, art. 26 alin. (1) din Constituția României consfințește *dreptul fundamental* al persoanei la viața de familie și la ocrotirea acesteia, iar unele principii ale familiei sunt consacrate în art. 48.

Dintre actele normative interne care conțin dispoziții referitoare la noțiunea de „*familie extinsă*”, menționăm:

– art. 17 din Legea nr. 114/1996 – legea locuinței, republicată, cu completările și modificările ulterioare;

– art. 4 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată;

– art. 2 alin. (1)-(3) din Legea nr. 277/2010 privind alocația pentru susținerea familiei, republicată.

În lipsa unei definiții legale a familiei în Codul civil, achiesăm la definiția dată de doamna profesoară Marieta Avram, potrivit căreia „*familia reprezintă grupul de persoane între care există drepturi și obligații care se nasc din căsătorie, rudenie, adopție, precum și din alte raporturi asimilate de lege, sub anumite aspecte, raporturilor de familie*”¹.

Având în vedere cele menționate, putem să concluzionăm:

– **în sens larg**, familia este alcătuită din cei doi soți, copiii acestora, părinții soților (bunicii copiilor), bunicii soților (străbunicii copiilor), frați și surori ai soților (unchi și mătuși ai copiilor), nepoți ai soților (veri ai copiilor),

– **în sens restrâns**, familia este alcătuită, fie doar din cei doi soți, fie din aceștia și copiii lor, atâta timp cât se află sub ocrotirea părinților, iar în cazul familiei monoparentale, aceasta este compusă din persoana singură (divorțată, văduvă, necăsătorită) și copiii aflați în întreținerea acesteia.

¹ Marieta Avram, *Drept civil. Familia*, ed. a 2-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 9.

2. Izvoarele și componența familiei

2.1. Izvoarele familiei

Familia poate lua naștere:

- prin *căsătorie*, care, potrivit art. 259 alin. (1) C. civ., este „uniunea liber consimțită dintre un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii”;
- prin *filiație* (rudenia firească), care, într-un sens restrâns, „reprezintă raportul de descendență dintre copil și fiecare dintre părinții săi”;
- prin *adoptie* (rudenia civilă), care, conform art. 451 C. civ., este „operațiunea juridică prin care se creează legătura de filiație între adoptator și adoptat, precum și legături de rudenie între adoptat și rudele adoptatorului”.

2.2. Componența familiei

Familia poate fi constituită din:

- soți, fără copii;
- soți și copilul/copiii lor;
- părintele necăsătorit/văduv/divorțat și copilul/copiii săi;
- persoane între care există legături de rudenie, cum sunt, de pildă,: bunicii copiilor (părinții celor doi soți), unchii și mătușile copiilor (frații părinților), verii primari (copiii unchilor și mătușilor) sau chiar și străbunicii (părinții bunicilor).

Conform art. 258 alin. (4) C. civ., prin noțiunea „*soți*” se înțelege „bărbatul și femeia uniți prin căsătorie” sau, în sens general, „cele două persoane de sex opus unite prin căsătorie”. Trebuie să subliniem că există familie și în cazul persoanelor care conviețuiesc în fapt și au împreună copii ori în situația persoanei necăsătorite care adoptă un copil.

III. Funcțiile familiei

Familia îndeplinește următoarele trei funcții:

- *funcția biologică* sau *de perpetuare a speciei*. Prin această funcție se asigură perpetuarea speciei umane;

– *funcția educativă sau psiho-socială*. Din cele mai vechi timpuri, familia a avut și are, și în prezent, un rol important în educația copiilor. Această funcție a familiei este consacrată în dreptul român, atât constituțional, cât și legal. Astfel, în art. 48 alin. (1) din Constituția României este consacrată că „Familia se întemeiază pe (...) dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor”, art. 258 alin. (1) C. civ. conține dispoziții aproximative („Familia se întemeiază pe (...) dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea și educarea copiilor lor”), iar art. 261 C. civ. stipulează că „Părinții sunt cei care au, în primul rând, îndatorirea de creștere și educare a copiilor lor minori);

– *funcția economică*. Această funcție a familiei este influențată, într-o măsură însemnată, de gradul de dezvoltare economică a societății. Fiecare familie are un venit propriu pe care îl gospodărește într-un mod care să-i asigure traiul în comun pentru satisfacerea tuturor nevoilor sale. Din dispozițiile art. 325 alin. (1) C. civ. rezultă obligația soților de a-și acorda sprijin reciproc, iar art. 325 alin. (2) C. civ. reglementează obligația soților de a contribui în raport cu mijloacele fiecăruia, la cheltuielile căsătoriei, dacă prin convenție matrimonială nu s-a prevăzut altfel.

IV. Noțiuni despre dreptul civil al familiei

4. Dreptul civil al familiei (noțiune, izvoare, obiect și principii generale)

4.1. Definiția dreptului familiei

Dreptul familiei a fost definit ca fiind „ansamblul normelor juridice care reglementează raporturile personale și cele patrimoniale izvorâte din căsătorie, din rudenie, inclusiv rudenia din adopție, precum și din alte relații asimilate de lege, sub unele aspecte, relațiilor de familie”¹.

¹ Ion P. Filipescu, Andrei I. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, ed. a VIII-a, revăzută și completată, Ed. Universul Juridic, București, 2006, p. 17; Emese Florian, *Dreptul familiei. Căsătoria. Regimuri matrimoniale. Filiația*, ed. 6, Ed. C.H. Beck, București, 2018, p. 5.

4.2. Izvoarele dreptului familiei

Din punct de vedere al apartenenței lor, izvoarele dreptului familiei pot fi împărțite în două mari categorii: *izvoare interne* ale dreptului familiei și *izvoare internaționale* ale dreptului familiei.

4.2.1. Izvoare interne ale dreptului familiei

Deși majoritatea normelor dreptului familiei se găsesc în Codul civil, reglementări referitoare la dreptul familiei există și în alte acte normative, ca de exemplu:

- Constituția României, republicată;
- Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă, republicată, cu completările și modificările ulterioare;
- Legea locuinței nr. 114/1996, republicată, cu completările și modificările ulterioare;
- Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și tratament între bărbați și femei, republicată, cu modificările și completările ulterioare;
- Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie, republicată, cu completările și modificările ulterioare;
- Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată, cu completările și modificările ulterioare.

4.2.2. Izvoare internaționale ale dreptului familiei

Din multitudinea de izvoare internaționale care cuprind dispoziții referitoare la dreptul familiei, menționăm:

- Declarația Universală a Drepturilor Omului;
- Pactul internațional din 16 decembrie 1966 cu privire la drepturile civile și politice;
- Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale;
- Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene;
- Convenția privind consimțământul la căsătorie, vârsta minimă pentru căsătorie și înregistrarea căsătoriilor;
- Convenția privind obținerea pensiei de întreținere în străinătate;
- Convenția ONU cu privire la drepturile copilului;

- Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei;
- Convenția europeană revizuită în materia adopției de copii;
- Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale;
- Convenția asupra cetățeniei femeii căsătorite.

4.3. *Obiectul dreptului civil al familiei*

Obiectul dreptului civil al familiei îl constituie:

– *raporturile de căsătorie*; atât Constituția României (art. 48 pct. 1), cât și Codul civil [art. 258 alin. (1)] stipulează că familia *se întemeiază pe căsătoria liber consimțită*, iar condițiile privind încheierea, desfacerea, nulitatea ori anularea căsătoriei, efectele personale și patrimoniale ale acestor operațiuni, precum și raporturile izvorâte din logodnă, care precede căsătoriei, sunt stabilite prin dispoziții ale dreptului familiei;

– *raporturile de rudenie*, firească sau civilă; *rudenia firească*, definită în art. 405 alin. (1) C. civ. ca fiind „legătura bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun”, presupune fixarea modurilor de stabilire a filiației față de mamă [art. 408 alin. (1) C. civ.], dar și față de tatăl din căsătorie [art. 408 alin. (2) C. civ.] sau din afara căsătoriei [art. 408 alin. (3) C. civ.]. Normele dreptului civil al familiei guvernează și drepturile și îndatoririle nepatrimoniale dintre părinți și copiii lor (art. 483-513 C. civ.). În ceea ce privește *rudenia civilă*, aceasta, conform alin. (2) al art. 405 C. civ., este „legătura rezultată din adopția încheiată în condițiile prevăzute de lege” și încuviințată de către instanța de tutelă, dacă este în interesul superior al copilului și sunt îndeplinite toate celelalte condiții prevăzute de lege [art. 454 alin. (1) C. civ.];

– *raporturile asimilate* relațiilor de familie constituie, după cum am mai menționat, obiect de reglementare a Codului civil al familiei. Aparțin dreptului familiei obligațiile de întreținere între foștii soți [art. 389 alin. (2)-(5) C. civ.]; obligația de întreținere dintre soți și copilul firească al celuilalt soț (art. 517 C. civ.); dintre moștenitorii unei persoane obligate la întreținerea unui minor sau care i-a dat întreținere, fără a avea obligația legală și minorul în cauză (art. 518 C. civ.).

4.4. Principiile generale ale dreptului civil al familiei

În raport cu instituțiile juridice în care se aplică, sunt principii generale ale dreptului familiei următoarele: principiul ocrotirii căsătoriei și familiei; principiul căsătoriei liber consimțite între soți; principiul egalității în drepturi și îndatoriri a soților; principiul egalității în drepturi a copiilor; principiul interesului superior al copilului; principiul monogamiei.

4.4.1. Principiul ocrotirii căsătoriei și familiei

Ocrotirea căsătoriei și a familiei a preocupat permanent legiuitorul, principiul ocrotirii căsătoriei și familiei fiind prevăzut în numeroase acte normative interne și în acte internaționale.

În ceea ce privește ocrotirea căsătoriei, art. 48 alin. (2) din Constituția României prevede că „condițiile de încheiere, de desfacere și de nulitate a căsătoriei se stabilesc prin lege”, iar Codul civil vine și detaliază condițiile de încheiere a căsătoriei, de desfacere și de desființare a acesteia.

Cu privire la *ocrotirea familiei*, art. 26 alin. (2) din Constituția României statuează obligația pentru autoritățile publice de a respecta și ocroti „viața intimă, familială și privată”. Această obligație constituțională este transpusă și în art. 258 alin. (2) și (3) C. civ., care prevede că „familia are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului”, respectiv, „statul este obligat să sprijine, prin măsuri economice și sociale, încheierea căsătoriei, precum și dezvoltarea și consolidarea familiei”.

Dispoziții referitoare la dreptul fiecărei persoane de a i se respecta viața privată și de familie și la interzicerea amestecului autorităților publice în exercitarea acestui drept găsim și în art. 8 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, text prin care s-a consacrat, ca *drept fundamental al omului*, dreptul la *viața privată și de familie*.

Aplicabilitatea și respectarea principiului ocrotirii familiei și căsătoriei nu este una generală, ea cunoscând și o serie de limitări, după cum urmează:

– se aplică căsătoriei dintre un bărbat și o femeie, în conformitate cu dispozițiile art. 258 alin. (4) C. civ.; art. 259 alin. (1) C. civ. și art. 277 alin. (1) C. civ.;

- protecția cuvenită căsătoriei și familiei nu se aplică cuplurilor homosexuale;
- protecția vieții familiale are în vedere viața de familie existentă, și nu o viață de familie aflată în stadiu de proiect;
- nu se aplică parteneriatelor civile între persoane de același sex încheiate sau contractate în străinătate fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini [art. 277 alin. (2) și (3) C. civ.];
- nu se aplică nici în materia reproducerii umane asistate cu un terț donator dacă părinții ar fi două persoane de același sex [art. 441 alin. (3) C. civ.];
- nu se aplică nici în materia adopției dacă adoptatorii nu sunt soț și soție, de sex biologic diferit [art. 262 alin. (1) C. civ.].

4.4.2. Principiul căsătoriei liber consimțite între soți

În scopul întemeierii unei familii, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători iar încheierea acesteia impune o cerință esențială și indispensabilă: consimțământul personal și liber exprimat al fiecăruia dintre viitorii soți [art. 48 alin. (1) din Constituție; art. 258 alin. (1) și art. 259 alin. (2) C. civ.].

Acest drept al omului de a se căsători și de a-și întemeia o familie a fost consacrat prin art. 16 al Declarației Universale a Drepturilor Omului și preluat și în art. 23 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice, precum și în art. 12 al Convenției europene a drepturilor omului care, sub marginala „*Dreptul la căsătorie*”, prevede că „Începând cu vârsta stabilită prin lege, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept”.

4.4.3. Principiul egalității în drepturi și îndatoriri a soților

Principiul egalității în drepturi și îndatoriri a soților este consfințit în art. 48 alin. (1) din Constituția României, care dispune că „familia se întemeiază (...), pe egalitatea acestora și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor”, și, este reluat, cu aproximație, de 258 alin. (1) C. civ., care dispune că „familia se întemeiază

(...), pe egalitatea acestora, precum și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea și educarea copiilor lor”.

Trebuie să reținem și dispozițiile Legii nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, republicată, cu completările și modificările ulterioare, act normativ ce reglementează măsurile pentru promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați, în vederea eliminării tuturor formelor de discriminare bazate pe criteriul de sex, în toate sferele vieții publice din România.

Principiul deplinei egalității în drepturi între *femeie* și *bărbat* a fost consacrat și în numeroase acte internaționale:

– art. 16 alin. (1) și (2) al Declarației Universale a Drepturilor Omului;

– art. 23 alin. (4) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice;

– art. 3 din Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale;

– art. 5 din Protocolul nr. 7 la Convenția europeană a drepturilor omului.

Este de reținut că, în conformitate cu dispozițiile Codului civil, enunțate în cadrul acestui principiu, toate „relațiile personale și patrimoniale dintre soți și cele dintre părinți și copii sunt reglementate pe baza egalității dintre bărbat și femeie”.

4.4.4. Principiul egalității în drepturi a copiilor

Principiul egalității în drepturi a copiilor din afara căsătoriei cu cei din căsătorie a fost consacrat de Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei. Potrivit art. 6 pct. 1 și 2 din această convenție, „Tatăl și mama unui copil născut în afara căsătoriei au aceeași obligație de întreținere față de acest copil ca cea care există față de copilul născut din căsătorie. Când obligația de întreținere a unui copil născut din căsătorie incumbă unor anumiți membri ai familiei tatălui sau a mamei, copilul născut în afara căsătoriei beneficiază, de asemenea, de această obligație”. În același sens, Constituția României consfințește, în art. 48 alin. (3), principiul potrivit căruia „Copiii din afara căsătoriei sunt egali în fața legii cu cei din căsătorie”.